

В.В. Данько, здобувач

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено теоретичні аспекти управління закладами охорони здоров'я, проаналізовано досвід вітчизняних та зарубіжних науковців з даної проблематики. Запропоновано механізм управління закладами охорони здоров'я в сучасних умовах з використанням інноваційних технологій.

***Ключові слова:** управління підприємством, заклади охорони здоров'я, механізми управління, здоров'я громадян, інноваційні технології, ефективність управління, наукові підходи в управлінні, медичні послуги.*

Постановка проблеми. Найважливішим індикатором рівня життя населення України, як і будь-якої держави, виступає стан здоров'я громадян. В умовах інтеграції світогосподарських зв'язків вкрай важливим є ефективний розвиток системи охорони здоров'я та надання якісних медичних послуг, що потребує впровадження дієвих економічних механізмів управління. Нестабільні економічні умови продовжують негативно впливати на розвиток закладів охорони здоров'я. Тому дослідження теоретичних аспектів управління підприємствами дозволить вирішити існуючі проблеми, що і зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси формування й удосконалення управління підприємством, його методичні та прикладні аспекти широко висвітлено у працях багатьох науковців: Г. Астапової, І. Білої, І. Гонтаревої, В. Гончарова, А. Гончарука, Т. Гринько, О. Джур, Л. Довгань, В. Зубенка, О. Коваленко, М. Круглова, А. Кухарук, О. Петряєва, Т. Полозової, В. Пономаренка, О. Раєвнєвої, С. Сазонової, О. Тридіда, Є. Шермана. Теоретико-методичним основам функціонування закладів охорони здоров'я присвячено роботи В. Андропова, Я. Аркатова, О. Баєвої, С. Дубінського, О. Літвінова, В. Москаленка, В. Олійника, К. Павлюка, С. Палиці, А. Свінціцького та ін. Проте аналіз наукових праць свідчить, що недостатньо дослідженими залишаються проблеми

теоретико-методичного забезпечення управління закладами охорони здоров'я на інноваційних засадах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування ефективного механізму управління підприємством в умовах інноваційного розвитку має свою специфіку залежно від галузевої приналежності. Успіх функціонування закладів охорони здоров'я, вибір напрямів розвитку та вирішення проблем залежать, у першу чергу, від інноваційної орієнтації та гнучкості структури і форм управління ними. Останні постійно змінюються, оскільки політика держави, зростання конкуренції в деяких сферах (реабілітаційна, стоматологія, взяття аналізів, косметологія та ін.), вихід на вітчизняний ринок іноземних закладів охорони здоров'я, перехід до ринкової економіки кардинально змінили умови господарювання в цій сфері та зробили неефективними існуючі організаційні форми, механізми й інструменти управління розвитком закладів охорони здоров'я. При цьому, незважаючи на вид діяльності, механізм управління закладами охорони здоров'я має системоутворююче значення як ланка, що поєднує елементи й обумовлює функціонування господарського механізму підприємства в цілому. Для розробки ефективної моделі управління закладами охорони здоров'я в умовах інноваційного розвитку, необхідно систематизувати існуючі підходи до тлумачення управління. На сьогоднішній день їх існує безліч. Деякі науковці під управлінням розуміють «цілеспрямований інформаційний вплив на різні об'єкти, що здійснюється з метою спрямування їх дій та отримання бажаних результатів» [1, с. 18]. Управління також означає «дії суб'єкта, спрямовані на себе та на зовнішні по відношенню до себе об'єкти, суб'єкти з метою їх перетворення чи зміни їх властивостей» [2, с. 14].

Крім того, управління – це процес організації діяльності об'єкта управління суб'єктом управління для досягнення встановленої мети [3, с. 130]. У загальній теорії систем управління являє собою «досягнення системою бажаного стану чи збереження існуючого» [3, с. 132]. У всіх наведених визначеннях простежуються загальні положення, що дозволяє синтезувати їх для формування підходу до управління. Отже, доцільно проаналізувати існуючі принципи та підходи до управління: процесний підхід – розглядає діяльність підприємства як сукупність процесів, що відбуваються всередині нього, та передбачає ідентифікацію основних, допоміжних процесів, декомпозицію внутрішніх процесів до рівня підпроцесів і процедур; принцип єдності теорії та практики – становить основу будь-якого управлінського рішення за принципами і методами

системи управління з подальшим його перетворенням на практичні дії; системний підхід – передбачає, що будь-який процес має вигляд системи, сукупності взаємопов’язаних і взаємодіючих елементів, які складають єдиний функціональний блок зі своїми входами і виходами та зворотним зв’язком із зовнішнім середовищем; функціональний підхід – розглядає кожен процес як сукупність функцій, при виконанні яких необхідно дотримуватися розподілу праці на кожному рівні; принцип декомпозиції – передбачає розподіл об’єкта моделювання на його структурні частини; кількісний підхід – заснований на вимірюванні конкретних показників діяльності організації (грошові витрати, індекс задоволеності персоналу і клієнтів, кількісні показники затраченої праці тощо); принцип змінюваності – передбачає розвиток матеріальних систем шляхом постійної зміни їх складових елементів; принцип адаптації – кожна система прагне відносної стійкості її параметрів, тобто гомеостазу. У той же час вона намагається бути еластичною залежно від впливу внутрішніх та зовнішніх факторів; принцип стабілізації – заснований на максимальній тривалості всіх етапів життєвого циклу кожного процесу.

Науковий підхід Ф. Тейлора до організації праці [4, с. 235], у якому обґрунтовується необхідність розподілу трудових функцій на елементарні операції, розвинений зарубіжними і вітчизняними вченими (Л. Гілбрет [5], О. Єрманський [6] та ін.). Даний підхід покладено в основу визначення ключових показників результативності кожного співробітника, які є вимірювачами досяжності трудових цілей. Ключові положення теорії варіабельності У. Шухарта [7] становлять основу теорії двоконтурного зворотного зв’язку американського вченого Е. Демінга [8].

Концепції загального контролю якості запропоновані та розвинені видатними вченими, такими як А. Фейгенбаум [9], Г. Тагуті [10], Д. Джуран [11], Б. Сміт [12] та ін. Вони зробили величезний внесок в економіку багатьох країн і сприяли переходу до епохи Тотального Менеджменту Якості TQM (Total Quality Management) [13; 14]. Система управління якістю є засобом досягнення цілей, поставлених керівництвом організації, з визначенням показників їх досягнення.

Таким чином, теорія та практика менеджменту сьогодні зазнає революції. Основні моделі управління підприємствами активно змінюються, однак, незважаючи на те що теорія та практика управління постійно еволюціонували і раніше, це відображається шляхом виникнення та розвитку різних шкіл і напрямів менеджменту. На сьогоднішній день

американська та японська стратегії управління поступаються місцем новій моделі – маркетинговій (або інформаційній).

Аналіз існуючих підходів та моделей управління підприємством свідчить про те, що сьогодні немає єдиної ідеальної моделі управління підприємством, також як і немає двох однакових підприємств. За таких обставин модель управління має бути розроблена відповідно до галузевої приналежності підприємства, особливостей функціонування, факторів внутрішнього та зовнішнього середовища тощо.

На основі критичного аналізу існуючих підходів та моделей до управління підприємствами запропоновано модель управління закладами охорони здоров'я з урахуванням особливостей їх функціонування при переорієнтації на інноваційний шлях розвитку. Вона складається з наступних етапів: аналіз, планування, організація, координація, оцінювання та коригування. Перший етап застосування моделі управління закладами охорони здоров'я полягає у формуванні бачення та мети управління, що визначає актуальність цілей аналізу. Цілепокладання в даному контексті відіграє роль фундаменту всієї подальшої структури процесу управління, впливаючи на такі етапи, як підбір експертів, визначення факторів і напрямів розвитку закладу відповідно до вимог системи охорони здоров'я та інноваційної спрямованості. При реалізації етапу «аналіз» відбувається збір та обробка інформації про об'єкт управління з метою оцінювання поточного стану закладу та розробки альтернативних варіантів рішень. Етап «планування» передбачає формування організаційно-економічного механізму управління на основі встановленої мети та розроблених альтернатив. Тут необхідне встановлення фокусу управлінських дій за ключовими аспектами та складовими розвитку закладів охорони здоров'я. У рамках етапу «організація» визначаються конкретні кроки для підготовки до реалізації управлінського рішення, здійснюється розподіл завдань й обов'язків за рівнями суб'єктів управління. Етап «координація» передбачає контроль за реалізацією організаційно-економічного механізму.

Традиційно структурно-функціональна будова ефективного механізму управління закладом охорони здоров'я має дві підсистеми: управляючу та керовану. До управляючої належить сукупність завдань, методів, важелів, інструментів управління, за допомогою яких суб'єкт управління змінює об'єкт під впливом факторів, що стримують і сприяють розвитку, а також з урахуванням специфічних рис функціонування закладів сфери охорони здоров'я в умовах інноваційного розвитку. При

формуванні мети механізму управління закладом охорони здоров'я в сучасних умовах, акцентується увага на залежності позиції закладу охорони здоров'я в конкурентному середовищі від ефективного використання інструментів управління. Це положення є визначальним для встановлення дуального характеру взаємозв'язку між завданнями економічного управління (які деталізують зміст його мети) та інструментарієм, що забезпечує вирішення завдань.

Суб'єкт механізму управління закладами охорони здоров'я в умовах інноваційного розвитку представлений у розширеному вигляді, з додаванням до нього адміністрації закладу охорони здоров'я – професійних менеджерів, управляючих економікою як системною цілісністю, співробітників установи, які виконують окремі функції економічного управління відповідно до повноважень, встановлених функціональними обов'язками.

У складі функцій розробленого механізму управління закладами охорони здоров'я в сучасних умовах зазначено «класичні» функції управління (оскільки економічне управління є функціональним різновидом управління як такого), а також специфічні функції, що конкретизують сферу управлінського впливу на економіку закладу охорони здоров'я (об'єкт економічного управління), а саме цими функціями є функції управління проблемами, розвитком, економічною безпекою, конкурентоспроможністю, якістю тощо.

Сфера охорони здоров'я – складна, багаторівнева система, ключова галузь соціального компонента суспільства, що потребує постійного регулювання і системного підходу до підвищення рівня її ефективності. При формуванні механізму управління закладами охорони здоров'я слід урахувати специфічні особливості зазначеної галузі, адже медичним послугам, через неподільність їх соціальної та економічної значущості, властиві певні характеристики, що потребують урахування в економічному управлінні діяльністю установ, які спеціалізуються на їх виробництві та реалізації, а саме: об'єктивна розбіжність поглядів на споживчі властивості медичної послуги в уявленнях її виробників і споживачів; висока залежність попиту на медичні послуги від ступеня агресивності їх пропозиції; неможливість повного переведення медичних послуг на платну основу через їх приналежність до соціально-суспільних благ; обмеження вільної конкуренції на ринку медичних послуг; невиправдано високий рівень споживання «безкоштовних» медичних послуг; прояв зовнішніх позитивних екстерналій від споживання медичних послуг.

Отже, ринок медичних послуг має такі особливі характеристики: ризик захворювання та його невизначеність; зовнішні ефекти; асиметрія інформації між продавцем і покупцем; етичні міркування та проблема справедливості; державне втручання [15]. С. Столяров вважає, що медичні послуги мають три складові якості [16, с. 55-56]: 1) якість структури, яка означає можливість лікувально-профілактичних установ надавати медичні послуги на високому рівні, а також можливість здійснювати ефективне управління діяльністю закладів охорони здоров'я, медичних кадрів, наявність необхідного обладнання, стану будівель, приміщень, медикаментозне забезпечення, фінансування тощо; 2) якість результату – припускає співвідношення фактично досягнутих результатів із прогнозованими; 3) якість технологій – припускає оптимальність комплексу лікувально-діагностичних заходів, наданих хворому.

Економічна теорія класичної політекономії в умовах інноваційної економіки є методологічною основою і теоретичною передумовою для розробки економічної політики підприємства, удосконалення форм і методів механізму управління його розвитком. Це обумовлено тим, що економічні методи управління засновані на пізнанні, адаптації та використанні економічних законів. Організаційно-економічний механізм й економічні закони перебувають у тісному взаємозв'язку [17].

Об'єктивна розбіжність поглядів на споживчі властивості медичних послуг в уявленні їх виробників і споживачів обумовлена різним рівнем їх знань про властивості, необхідність та обсяги медичних послуг. Як наслідок, попит на медичні послуги залежить від ступеня агресивності їх пропозиції. Це означає, що прагнення закладів охорони здоров'я до максимізації доходів викликає тенденцію некерованого зростання обсягу медичних послуг і здійснених витрат без адекватного зростання ефекту для споживачів послуг. Споживачі ж, через вищезазначену непоінформованість про альтернативні медичні послуги, змушені здійснювати додаткові витрати, часто не виправдані одержуваному ефекту.

Слід підкреслити, що вказані обставини стосуються тільки медичних послуг, вартість надання яких компенсується грошовими витратами споживачів. Ті послуги, які для споживача є «безкоштовними» (витрати на оплату яких компенсуються державою з коштів фонду обов'язкового медичного страхування або за рахунок програм додаткового, добровільного медичного страхування), мають таку особливість, як неможливість повного переведення медичних послуг на платну основу через їх приналежність до соціально-суспільних благ. У даному випадку

йдеться про неможливість регулювання попиту, пропозиції та ціни на медичні послуги за допомогою ринкового механізму в його сформованому «класичному» уявленні, оскільки всі члени суспільства повинні мати можливість реалізувати своє конституційне право на отримання медичних послуг незалежно від рівня купівельної спроможності [18, с. 54]. Це означає, що соціально-суспільні блага, до яких належать медичні послуги, мають неринковий характер. На блага такого роду не діють закони вільного ринку і конкуренції, а тому функцію регулювання ринку медичних послуг бере на себе держава в рамках соціальних зобов'язань перед суспільством, штучно визначаючи характер виробництва і розподілу соціально-суспільних благ (медичних послуг).

Висновки. Таким чином, як ще одну специфічну особливість медичних послуг визначено непередбачуваність потреби в них через неможливість прогнозування їх виробництва та розподілу. Кінцевою метою будь-якої медичної послуги є підтримка стану здоров'я або відновлення тимчасової втрати працездатності людини, що з позицій економіки передбачає її подальшу ефективну зайнятість у суспільному виробництві або з позицій соціального аспекту – поліпшення якості життя населення – як зайнятого в суспільному виробництві, так і вивільненого з нього.

Бібліографічний список: 1. Коуз Р. Фирма, рынок и право. Москва: Дело ЛТД, Catallaху, 1993. – 192 с. 2. Олсон М. Логика коллективных действий: общественные блага и теория групп. – Москва: ФЭИ, 1995. – 174 с. 3. Яркіна Н.М. Управління підприємством як економічна категорія (теоретичні аспекти). Держава та регіони: Економіка та підприємництво. – 2014. – № 1. – С. 130-136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2014_1_26 (дата звернення: 18.02.2017). 4. Тейлор Ф. Менеджмент. – Москва, 2003. – 522 с. 5. Gilbreth, L. M. (1998). As I Remember: An Autobiography by Lillian Gilbreth. Norcross, Ga.: Engineering and Management Press. 249 p. 6. Корицкий Э.Б. У истоков НОТ. Забытые дискуссии и нереализованные идеи. – Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1990. – 336 с. 7. Shewhart, W.A. (1939). Statistical Method from the Viewpoint of Quality Control. N.Y., Dover Publications, Inc., (reprint 1986). 163 p. 8. Деминг Э. Выход из кризиса: Новая парадигма управления людьми, системами и процессами. – Москва: Альпина Паблицер, 2012. – 419с. 9. Watson, G. H. (2005). Feigenbaum's Enduring Influence. Quality Progress. Nov. P. 52. 10. Кузьмин А.М. Методы Тагути. URL: <http://inventech.ru/pub/methods/metod-0030/> (дата звернення:

08.04.2016). 11. Juran, J. M. (1997). Early SQC: A Historical Supplement. Quality Progress. – P. 73-81. 12. Gulati, R. (1995). Does familiarity breed trust? The implications of repeated ties for contractual choice in alliances. Acad. Manage. J. – Vol. 38. – P. 85-112. 13. Myerson, R.B. (2008). Perspectives on mechanism design in economic theory. The American Economic Review. – № 3, t. 98. – P. 586-603. 14. Ryall, M., Page, S. (1998). Does Strategy Need Computer Experimentation? 15. Иорданская Н.А., Поздеева Т.В., Носкова В.А. Маркетинг в здравоохранении. Главная медицинская сестра. – 2002. – № 5. – С. 41-48. 16. Столяров С.А. Рынок медицинских услуг: некоторые его характеристики, проблемы и аспекты управления. – Барнаул: Азбука, 2002. – 258 с. 17. Иванов С.Л. Роль нематеріальних чинників мотивації праці у формуванні людського капіталу сучасного підприємства в Україні. Наукові праці НДФІ. – 2010. – № 5. – С. 34-38. 18. Дубінський С.В. Проблеми забезпечення якості послуг в медичній галузі України. Європейський вектор економічного розвитку. – 2016. – № 1 (20). – С. 51-59.

Данько В.В. Управление учреждениями здравоохранения в современных условиях: теоретический аспект. В статье исследованы теоретические аспекты управления учреждениями здравоохранения, проанализирован опыт отечественных и зарубежных ученых по данной проблематике. Предложен механизм управления учреждениями здравоохранения в современных условиях с использованием инновационных технологий.

Ключевые слова: управление предприятием, учреждения здравоохранения, механизмы управления, здоровья граждан, инновационные технологии, эффективность управления, научные подходы в управлении, медицинские услуги.

Danko V.V. Management of health care institutions in modern conditions: theoretical aspect. The article investigates the theoretical aspects of the management of medical institutions in the current conditions of the transformation of services markets, which requires the revision of key principles of economic theory and the definition of qualitatively new approaches to enterprise management. The research was carried out on the basis of the theoretical and methodological achievements of native and foreign scientists on the management of enterprises, the fundamental provisions of economic theory, the theory of management, etc. The research has analyzed the experience of native and foreign scholars on this issue. The specific features of medical

services that determine the distinctive characteristics of the mechanism of management of health care institutions under the conditions of innovative development are revealed. Based on the analysis of existing models of enterprise management, the definition of functions, principles, methods, management tools, as well as specific features of the functioning of health facilities in the conditions of innovative development and features of the provision of medical services, formulated the mechanism of management of health care institutions in the conditions of innovation development based on the model of effective management of the health care institution taking into account the world determinants of management of health care institutions by means of separation of subordinate links between its components, which allows to increase the efficiency of management and ensure the competitiveness of the institution. Article reveals the reasons of divergence of views on the consumer properties of medical services in the representation of their producers and consumers and the imbalance that they cause in the Ukrainian medical services market. The author's vision of the concept of "healthcare" is formed, which is a complex, multilevel system that is a key branch of the social component of society and requires constant regulation and a systematic approach to raising its efficiency. The system of classification of health care institutions of Ukraine has been improved, which combines the classification features in a comprehensive manner. The mechanism of management of health care institutions in modern conditions with the use of innovative technologies is proposed, which is based on the dual nature of the relationship between the tasks of economic management (which details the content of its purpose) and the tools, which provide the solution of problems, is established.

Key words: enterprise management, health care institutions, management mechanisms, citizens' health, innovative technologies, management efficiency, scientific approaches in management, medical services.

Стаття надійшла до редакції: 16.11.2017 р.